

Benkő András

LAKATOS ISTVÁN, A ZENETÖRTÉNÉSZ

1. Bevezetés

„Egész életemben kétirányú volt a munkásságom: mint egykori városi mérnök éberem figyeltem a város képének alakulását s ezzel egyidejűleg zenetörténész-ként aktívan dolgoztam Kolozsvár és általában Erdély zenei múltjának feltárásán” – írta 1982-ben (1188.).

Ez alkalommal a címben jelzett tevékenységét mutatjuk be – a teljesség igénye nélkül.

Zenetörténésszé válásában ő maga utalt Kelemen Lajos hatására és Seprődi János futó szerepére, de látókörét, szemléletét, módszerét tagadhatatlanul alakította az európai zenei élettel való élénk kapcsolata is, hiszen a húszas évek végétől 1972-ig több-kevesebb rendszerességgel részt vett zenei ünnepségeken, tudományos ülésszakokon.¹

2. Magyar zenetörténet

Amint címeiből kiderül, a magyar zene történetének ó-, illetőleg őskora teljesen kiesett érdeklődési köréből, mindössze főiskolai jegyzetében érinti. A középkori és későbbi magyar zenéből is csak olyan muzsikuskok foglalkoztatták, akik kapcsolatban állottak az erdélyi zenével.

2.1. 16–18. század.

Tinódi Lantos Sebestyénről (1505?–1556) nem önálló kutatások, hanem Szabolcsi Bence alapvető munkája nyomán írt,² s ehhez képest nem mondott újat, akár napilapban, akár szakfolyóiratban népszerűsítette a históriás énekest (302, 498.).

Hasonló a helyzet *Bakfark* Bálintról (1506 vagy 1507–1576) szóló cikkeiben is. Ez esetben Gombosi Ottó monográfiája szolgáltatta számára a hiteles forrást.³ Ennek újabb kiadásáról, akárcsak Homolya István és Benkő Dániel kiadványairól és *A Hét* hasábjain lezajlott vitáról nem szerzett tudomást,⁴ viszont recenzálta P. Kozáky István tanulmányát (293, 988.).

1946-ban *Régi erdélyi muzsikuskok* címmel cikksorozatot indított, ez azonban Tinódi és Bakfark után elakadt (362, 363.).

Bakfark esetében utalt irodalmi hatásra, Egon Hajek életrajzi-regényére, de elkerülte figyelmét Fajth Tibornak magyar nyelven, ugyanabban a műfajban megjelent munkája, s az olvasó szívesen vette volna, ha Tinódi és Bakfark műveinek zenei feldolgozásairól is említést tett volna.⁵

Girolamo Dirutáról (1550 vagy 1561–?) az *Il Transilvano* I–II (1593, 1609.) című munka révén kétszer is szólt: magyarul összefoglaló kötetében (I. 18.), románul pedig a Zeneszerzők Szövetségének tudományos sorozatában (1173.), ez utóbbiban teljesebb könyvészeti anyaggal. Elmaradtak Lakatos István írásaiból a szakmaibb vonatkozások, holott Barlay Ö. Szabolcs szól az *Il Transilvano* mód-

szeréről, a toccata-anyag jellegzetességeiről is. A magyar nyelvű szövegben különös hangsúlyt kapott az erdélyi fejedelemnek szóló ajánlás.⁶

Hasonlóképpen két nyelven – románul és magyarul – közölte Moldovai Mihályról szóló írását (I. 18, 1173.). Maga a Moldovai-vers 1587-ben keletkezett s az *Irgalmasság* kezdetű ének dallamára adta elő szerzője.

A Lakatos-dolgozat két megállapítása nem hagyható helyesbítő megjegyzés nélkül. Azt írta többek között, hogy kevés históriás énekes nevét ismerjük, holott Szabolcsi munkájából⁷ az 1463 és 1648 közti időszakból többen erdélyiek, szilágyságiak vagy temesközinek vélhetők (Batizi András, Bogáti Fazekas Miklós, Czegei Névtelen, Dévai Biró Mátyás, Dézsi András, Enyedi György, Erdéli Máté, Fiátfalvi György, Gyergyai Albert, Hunyadi Ferenc, Ilosvai Selymes Péter, Ilyefalvi István, Kolosi Török István, Kolozsvári Névtelen, Küküllei Névtelen, Szakmári Fabritius István, Szentmártoni Bodó János, Temesvári István, Temesvári János, Vajdakamarási Lőrinc, Valkai András).

Másik megállapítása szerint az erdélyi históriás énekek legtöbbször 10-11-12 szótagú, a románok 8 szótagúak. Ebből arra következtetett, hogy Moldovai román modell alapján írt. Lakatos Istvánnak ellentmond, hogy a 16. századi teljesebb anyagban viszont a 4×8-as szótagszám a leggyakoribb (27 eset).⁸

A János Zsigmondról szóló anyagot előbb önálló dolgozatban közölte magyar és francia nyelven, majd leszűkítve s ezzel jelentőségét is csökkentve beépítette a lengyel zenei kapcsolatokat tárgyaló fejezetbe (144, I. 18: 21–32.).

A 17. század úgyszólván kiesett Lakatos István érdeklődéséből, felfigyelt viszont Michael Haydn (1737–1806) és Karl Ditters von Dittersdorf (1739–1799) nagyváradi tevékenységére. Összefoglaló kötetében a két Haydn-testvér idevágó munkásságát is számba vette és elsősorban Joseph műveinek térhódítását követte nyomon, körvonalazva egyes muzsikusként szerepét e folyamatban. A nagy művek közül *A teremtés* állt előtérben Michael Haydnnek a Patachich püspök udvarához fűződő szálait elevenítette fel (1760. márc. 19.–1762; 109, 579, 658, 802, 804, I. 18.).⁹

Dittersdorfort Patachich püspök 1764-ben szerződtette évi 1200 forint fizetéssel és teljes ellátással. Mindössze fél évtizedig állt a püspöki udvar szolgálatában (1765–1769). Lakatos István sem Michael Haydn, sem Dittersdorf esetében nem folytatott helyszíni kutatásokat, pedig amint utólag kiderült, talált volna megőrzésre érdemes anyagot (136, 232.).¹⁰

2.2. A 19. századi magyar zenéből

tulajdonképpen két kiemelkedő egyéniség foglalkoztatta: Erkel és Liszt. Az irántuk való érdeklődés viszont végigkísérte egész életét, munkásságát és figyelemre méltó eredményekkel is gyarapította a rájuk vonatkozó irodalmat. *Erkellel* (1810–1893) kapcsolatos témák 1935 és 1973 közé illeszkednek be, s volt év, amikor öt írással is jelentkezett (1954):

Év	Tanulmány	Cikk, beszámoló
1935		<i>EF emlékhangverseny</i> (39.)
1941		<i>Bánk bán</i> (159.)
1943		<i>EF emlékezete</i> (előadás)
1944		<i>Ua.</i>
1948		<i>EF Hunyadi-nyitánya a Filharmonikusok műsorán</i> (421.)
1949	<i>Hunyadi László mai szemmel</i> (480.)	<i>Bánk bán-bemutató az ÁMO-ban</i> (457.) <i>Hunyadi László</i> (480.) ¹¹
1953	<i>EF és művészetének haladó jellege</i> (kézirat, jegyzet) <i>EF- a magyar zeneművészet nagy úttörője</i> ¹² <i>EF Marosvásárhelyen megtalált ismeretlen kantátája</i> (496.) <i>O cantată necunoscută a lui E descoperită la Tg. Mureș</i> (496.)	<i>60 de ani de la moartea lui E</i>
1954	<i>EF élete és munkássága, mint összekötő kapocs a magyar és a román zenekultúra között</i> (I. 12.) <i>EF Magyar cantátája</i> (496)	<i>EF ismeretlen levele</i> (499.) <i>EF Kolozsvárt megtalált ismeretlen levele</i> (499.) <i>O scrisoare necunoscută a compozitorului maghiar FE</i> (499.) <i>EF és a népzene</i> (603.)
1960	<i>Egy bukaresti E-bemutató centenáriuma</i> (611.) <i>EF (tervbe vett kötet)</i>	<i>EF és Kolozsvár</i> (595.)
1961	<i>E-dokumentumok Romániából</i> (659.) <i>FE-s Opern in Klausenburg und Bukarest</i> (913.)	
1970		<i>EF Kolozsváron</i> (921.)
1971	<i>EF</i> (I. 18.)	
1973	<i>A Kolozsvári Dalkör tiszteletbeli tagjai: Mosonyi, E., Ábrányi, Ruzitska, Liszt</i> (I. 19.)	
é. n.	<i>A Román Népköztársaság E-kézjegyei</i> (kézirat)	

Kimondottan adalékközlő írások mellett összefoglaló jelleggel értekezett Erkel úttörő szerepéről, művészetének haladó jellegéről. E cikkek egy csoportja románul is megjelent, sőt van olyan dolgozata is, mely éppenséggel három helyen látott napvilágot. Az 1860-as bukaresti bemutatóról szólót több alkalommal közölte. Az írás címe sokat ígér; ebben Erkelnek a népzenehez való viszonyát óhajtotta érzékelteni, de sajnos, megelégedett egy egészen általános jellegű Ürmössy-idézettel.

Ritka példaként Erkel-dolgozatainak egyikében (496.) kottapéldával is szemléltette a tematikus anyagot, de itt is lemondott a zenei elemzésről. Kár, hogy tervbe vett Erkel-kötetét nem állította össze, mert abban összegezhette volna idevágó kutatásainak minden eredményét. Sajnálatos módon a kottapéldák 1971-es kötetéből is elmaradtak.

Liszt Ferencről hasonlóképpen sokszor írt:

2. táblázat

Év	Tanulmány	Cikk, írás
1910	<i>LF és a cimbalom</i> ¹³	
1935	<i>LF költészete</i> (46.)	
1936		<i>L-breviárum</i> (Falk, 56.) <i>A helyi L-jubileumi hangversenyek</i> (77.)
1939		<i>LF költészete</i> (előadás)
1941		<i>LF, az író</i> (Hankiss, 171.) <i>LF érzelmi világa</i> (Takács, 172.)
1942		<i>LF árvízi hangversenye Bécsben</i> (Pulszky Ferencné, 227.)
1943	<i>LF Erdélyben</i> (I. 10.)	
1944	<i>LF Kolozsváron</i> (I. 11.) <i>FL-s Konzerte in Temesvar</i> (311.)	
1955	<i>Kolozsvári L.-emlékek</i> (523.) <i>L. román rapszódiaja</i> (kézirat, Benkő Andrással)	
1956	<i>LF első erdélyi útja</i> (I. 10.) <i>LF első kolozsvári hangversenye</i> (I. 11.) <i>Noi rezultate ale cercetărilor de la Cluj, referitoare la L</i> (523.)	
1958	<i>Újabb L-emlékek Erdélyben</i> (565.)	
1961	<i>Hazai L-emlékek</i> (657.)	<i>LF második kolozsvári útja</i> (a Román Rádió kolozsvári stúdiójának adása)
	<i>Noi documente despre legăturile lui L cu țara noastră</i> (657.) <i>Újabb talált L.-emlékek</i> (657.)	
1971	<i>LF</i> (I. 18.)	
1976	<i>LF romániai hangversenyei 1846-ban</i> (989.)	
é. n.	<i>LF ismeretlen levele</i> (kézirat) <i>LF és Modeszt Petrovics Muszorgszkij</i> (kézirat) <i>O scrisoare necunoscută a lui LF aflată la Cluj</i> (kézirat)	<i>LF ismeretlen névjegykártyája</i> (kézirat)

Lisztről szóló dolgozataiban fontos helyet foglalnak el a kutatások nyomán felbukkant elemek – ismétlésekkel, újabb és újabb kiegészítésekkel (pl. az aradi és a

kolozsvári zongora, plakátok, levelek, tanítványok, művek stb.). Liszt-kutatásait megkönnyítette Gyalui Farkas és Seprődi János egy-egy dolgozata.¹⁴ Liszt-kutatásainak eredményét rendszeresen közölte román nyelven is, egyiket pedig – mint a táblázatból kiderült – németül is.

Bárdos Lajos nyomán ma könnyű megállapítanunk a Lakatos István megfogalmazásaiban fellelhető túlzásokat.¹⁵ Érdekes, hogy Gárdonyi Zoltán Liszt-kutatásainak eredményeiről nem szólt.¹⁶

2.3. Modern magyar zene – Bartók, Kodály

Könyvészetete arról tanúskodik, hogy korán felfigyelt a modern magyar zenére. Bartókkal kapcsolatos írásai bő hat évtizedet fognak át. A dolog természetéből adódik, hogy Bartók révén Kodályról is szó esik, vagy éppenséggel mindkettőjükéről egyazon keretben írt. A népszerűsítés formáit, kereteit változatosan választotta meg:

Bartók Béláról (1881–1945) szóló írásai 1920 és 1981 közé illeszkednek be:

3. táblázat

Év	Tanulmány	Cikk, beszámoló stb.
1920		<i>Bartók, Dohnányi, Vándor</i> (6)
1936	<i>Az új magyar műzene</i> (I. 2.)	
1939	<i>BB: Kisebb írások a román népzeneiről</i> (139.) <i>BB: Scrieri mărunte despre muzica populară românească</i> (139)	<i>A magyar főiskolás ifjúság B–K hangversenye</i> ¹⁷ <i>Az erdélyi magyar főiskolás ifjúság B–K hangversenye</i> (137.)
1941		<i>Török Erzsébet és Raics István B–K-estje</i> (186.)
1943		<i>BB Hegedűversenye Kolozsváron</i> (275.) <i>BB Hegedűversenyének magyar bemutatója</i> (275)
1946		<i>BB</i> (348.) <i>BB művészetete</i> (348.) <i>B-émlékest</i> (330.) <i>B-émlékünnepély a Marianumban</i> (338.) <i>B-est Kolozsváron</i> (359.)
1947		<i>B-hangverseny</i> (368.) <i>Három hangverseny</i> (377.) <i>Negyedik estély B műveiből</i> (373.) <i>Hatodik estély B műveiből</i> (383.) <i>B-est a Magyar Művészeti Intézetben</i> ¹⁸
1949		
1953	<i>B és K szerepe az új magyar zenei nyelv kialakulásában</i> (jegyzet)	
1954	<i>Ismeretlen B-levél</i> (500.) <i>Pe marginea unor scrisori ale lui BB</i> (500.)	

Év	Tanulmány	Cikk, beszámoló stb.
1955	<i>BB első erdélyi hangversenye</i> (521.) <i>BB első kolozsvári hangversenyei</i> (511, társszerző) <i>Két ismeretlen Bartók-levél</i> (500.)	<i>Mire tanít bennünket BB, az ember és mire a muzsikusz?</i> (kézirat)
1956	<i>Ismeretlen B-kézjegy</i> (541.)	
1957	<i>Primul concert al lui B.</i> <i>în Ardeal</i> (521.)	
1960		<i>BB</i> (a Román Rádió kolozsvári stúdiójának adása) <i>BB életműve</i> (598.)
1961		<i>Három B-mű hiteles tolmácsolása</i> (641.) <i>80 de ani de al nașterea lui BB</i> (612.) <i>Hangverseny két nagy művész emlékére</i> (GE, BB, 829.) <i>B.-népdalfeldolgozások</i> (846.)
1966		
1968	<i>B első erdélyi hangversenye</i> (521.)	
1970	<i>B-dokumentumok</i> (916.) <i>Egy este Kolozsváron</i> (919.) <i>Romániai B-bemutatók</i> (928.)	<i>B. romániai hangversenyei</i> (Benkő, 917.)
1971	<i>1922 – Kolozsvár</i> (936.)	<i>Zenetudományi kötet B.-ről</i> (Benkő, 944.)
1974	<i>B o Szymanowski</i> (979.)	
1975		<i>Százéves a Csak egy kislány</i> (984.)
1981		<i>BB</i> (A Román Rádió kolozsvári stúdiójának adása) <i>Találkozásaim BB-val</i> (előadás)
é.n.	<i>Legendă la documentele fotocopiate ale vieții lui BB</i> (kézirat)	

Érdemes külön kiemelni, hogy az elsők között közölt magától a zeneszerzőtől szerzett adatok alapján Bartók-műjegyzéket (I. 2.)

Kodály Zoltánról (1882–1967) hat évtizedet fognak át írásai-dolgozatai:

4. táblázat

Év	Tanulmány	Cikk, beszámoló stb.
1923	<i>KZ zeneszerzői jelentősége</i>	
1933	<i>KZ, a klasszikus magyar zene megteremtője</i> (21.)	<i>KZ zeneszerzői jelentősége</i> (előadás)
1936	<i>Az új magyar műzene</i> (I. 12.)	
1939		<i>A magyar főiskolás ifjúság B-K-hangversenye</i> ¹⁹ <i>Az erdélyi magyar főiskolás ifjúság B-K-hangversenye Kolozsvárt</i> (137.) <i>Török Erzsébet és Raics István B-K magyar dalestje</i> (186.)
1941		

Év	Tanulmány	Cikk, beszámoló stb.
1942	<i>A K-muzsika Erdélyben</i> (I. 8.) <i>A hatvanéves K</i> (199.)	<i>Énekkari hangverseny K műveiből</i> (202.) <i>Énekkari hangverseny Kolozsváron K műveiből</i> ²⁰ <i>Gyermekkórus-hangverseny</i> (209.) <i>Háry János bemutatója a Nemzeti Színházban</i> (212.)
1943	<i>K művészetének útja Erdélyben</i> (I. 8.)	<i>A kolozsvári Éneklő Ifjúság K-estje</i> ²¹ <i>A kolozsvári Zenekonzervatórium K-hangversenye</i> (271.) <i>Emlékkönyv KZ hatvanadik születésnapjára</i> (296.) <i>K-hangversenyek</i> (259.)
1944		<i>K művészete</i> (Szöllősy, 310.)
1948		<i>K, az ember, a művész, és a nevelő</i> (Sonkoly, 434.) <i>K új miséjének bemutatója elé</i> (425.) <i>Nagy István kamarakórusa Marosvásárhelyen</i> (432.)
1950		<i>K: Székely fonó</i> (492.)
1959		<i>K Páva-variációira terveznek táncjátékot a kolozsvári Magyar Operában</i> (589.) <i>KZ Háry Jánosa Kolozsváron</i> (588.) <i>KZ emlékére</i> (958.)
1972	<i>K-muzsika hazánkban a felszabadulás után</i> (956.) <i>K művészetének útja I.</i> (957.)	<i>Találkozásaim K-lyal</i> (963.)
1973	<i>K művészetének romániai útja II.</i> (957.)	<i>K-konferencia Budapesten</i> (968.)
1982		<i>Vendégségben KZ-nál</i> (1189.) <i>Emlékezés KZ születésének századik évfordulójára</i> (a Román Rádió kolozsvári stúdiójának adása)

Amint látható, ellentétben másokról szóló írásaival, Kodályról először két tanulmánya jelent meg, s a kisebb terjedelmű írások később láttak napvilágot. A továbbiakban a tanulmányi oszlopot Kodály művészetének térhódítása tölti ki. Bartókot és Kodályt az új magyar műzene irányadó mestereinek tekintette (I. 2.). Külön érdeme, hogy korán közölte Kodály műveinek jegyzékét is – feltételezhetően Molnár Antal nyomán.²²

2.4. Kodály-kortársak, Kodály utáni nemzedék

Az első csoportból Dohnányi Emőt (1877–1960) legelső írásainak egyikében mutatta be a *Napkelet* olvasóinak – Bartókkal és Weinerrel együtt, még 1920-ban (6) –, majd hatvanadik születésnapján köszöntötte (93). Igen magas színvonalú kolozsvári

vári szerepléseiről, általában előadóművészetéről a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott (200, 208, 243, 303.). Mind Dohnányi, mind Weiner Leó (1885–1960) zeneműveit a későromantika megnyilatkozásainak érezte (6.).

A Kodály utáni nemzedékből *Farkas Ferencet* (sz. 1905) az *Élő magyar zeneszerzők* sorozatban ismertette, s *A bűvös szekrény* c. operájának kolozsvári bemutatójakor is írt róla (282, 312.). *Viski János* (1906–1961) eredményeit főiskolás kora óta kísérte figyelemmel, s a Kodály-iskola egyik jeles képviselőjeként tartotta számon (117.).²³ A Kodály utáni nemzedék zeneszerzői közül Bárdos Lajosnak, Lajtha Lászlónak, Ádám Jenőnek, Szabó Ferencnek, a karmesterek közül Ferencsik Jánosnak, Vaszy Viktornak, Ormándy Jenőnek, a kritikusok közül Tóth Aladárnak, Jernnitz Sándornak, Molnár Antalnak, Fábíán Lászlónak és Péterffy Istvánnak, a zenetudományban pedig Szabolcsi Bencének, Bartha Dénesnek, Molnár Antalnak, Prahács Margitnak, Major Ervinnek, Szelényi Istvánnak és Kovács Sándornak előlegezett fejlődési távlatokat (I. 2.).

3. Az erdélyi magyar zene kiemelkedőbb képviselői

3.1. A Ruzitska-családdal való kapcsolata révén betekintést nyerhetett a családi hagyatékba. Ruzitska Béla, *Ruzitska György* (1790?–1869) leszármazottja Lakatos István rendelkezésére bocsátotta felmenőjének 1856-ban papírra vetett német nyelvű önéletírását – magyar nyelvre lefordítva. Ezt Lakatos István előszóval, gazdag jegyzetapparátussal ellátva közzétette az *Erdélyi Ritkaságok* sorozatban (I. 6.). Az önéletírás, sajnos, ott ér véget, ahol bennünket a legerőteljesebben kezdett volna érdekelni: a szilágynagyfalusi Bánffy-házhoz való megérkezésnél, s így teljességgel elmaradtak a kolozsvári évek a maguk gazdag tevékenységével.

A füzet bevezetője lényegében azonos egy, a *Keleti Újságban* közölt írással.²⁴ A közreadó számbavette a muzsikusokat foglalkoztató, vagy éppenséggel muzsikáló erdélyi főúri családokat, pótolta az önéletírásból lemaradt fontos mozzanatok: Ruzitska György kolozsvári munkálkodását. E bevezető anyagát módosít(gat)va Ruzitska Györgyöt hol erdélyi, hol bécsi, hol meg morva muzsikusként emlegette a különböző nyelvű közleményekben. Késői éveiben újraközölte a visszaemlékezést (I. 20.), Ruzitskáról magáról székfoglaló értekezést is tartott az Unitárius Írók Társaságában. A Ruzitska Györgyről írottakat közrefogja két másik Ruzitskáról szóló megemlékezés: Ruzitska Kláráról, a zongoratanárról (106.) és Ruzitskáné Raczek Zsófia hegedűművészeiről és konzervatóriumi tanárnőről készített dolgozata (1195.). A többiben Ruzitska György a központi alak (I. 5, I. 6, 907, 909, 940, 962, 966, és további két kézirat román, illetőleg német nyelven).²⁵

Szóllósy András értékelt mind az emlékirat kiadását, mind a Ruzitska családról szóló füzetet, és sugalmazta Lakatos Istvánnak a Seprődi-hagyaték feldolgozását is (IV. 26–28.).

3.2. *Brassai Sámuelnek* (1800–1897), a jeles polihisztornak a zenéhez való viszonyulását cikksorozatban dolgozta fel, majd önálló füzetben is megjelentette (I. 7.). Tizenöt pontban tárgyalja a témát, majd sorra veszi Brassai muzikus ismerőseit: Erkelt, Farkas Ödönt, Bartalus Istvánt, kiemelve Brassainak Kolozsvár zenei életében való buzgólkodását, zenekritikusi tevékenységét, s ennek kapcsán gyakran idéz Haydnról, Mozarttól, Beethovenről, Lisztről és Wagnerrel szóló írá-

saiból. A Lisztről szóló röpirat futólagos ismertetését pótolta a *Magyar vagy cigányzene* című Brassai-írás egészben való közlésével (I. 20: 114–137.). Lakatos István joggal hangsúlyozta, hogy Liszt tévedését kimutatva, Brassai hivatkozott Reguly Antal hagyatékában levő népzenei anyagra is. Lakatos István később is foglalkozott Brassaival (893, 992.), sajnos, egy századunk szintjén megfogalmazott zenetörténeti értékeléssel adósunk maradt.

3.3. Nagyra értékelte Farkas Ödön (1851–1912) pedagógiai munkásságát, szervező készségét, az iskola akkoriban modernnek számító felépítését, a város zeneéletébe való bekapcsolását (negyedszázad alatt 92 növendék-, 84 kamarazene-, 50 zenekari hangversenyre került sor, ami évente átlagban tíz nyilvános szereplést jelentett), *Az énekhang* című, modern kötetét. Karmesteri tevékenységében Farkas a közönség nevelésére is figyelmet fordított; felújította Hadyn *A teremtés* című oratóriumát. Zeneírói-szerkesztői kezdeményezéséből született *Erdélyi zenevilág* című lapja, két zenepedagógiai írása (*Valami a művészi zenéről, A zeneiskolák hivatása*). Ez utóbbiak újraközlése kapcsán Lakatos István számba vette Farkas tanítványait is, akik kisebb-nagyobb szerepet játszottak a város, illetőleg az ország zenei életében (Kacsoh Pongrác, Duret Cecil, Senn Irén, Delly Szabó Géza, Csiki Ferenc, Sándor Erzs, dr. Székelyhidny Ferenc, Pavel Constantin, Nicolae Bretan; 283, 953, I. 20.). Lakatos István Farkas Ödönt tekintette Ady első megzenésítőjének (899.).²⁶

Lakatos István Farkas-értékelésével nem érthetünk mindenben egyet, főleg a népzenehez való viszonyulását illetően („Alkotásai közül legjelentősebbek műdalai. Ezek egyik-másika felszívódott a népzenebe[!], ami azt igazolja, hogy hangvétele a népzene dallamképzéséhez igazodott” (899.). Ezzel szemben Lajtha László meglehetősen elmarasztalóan vélekedett Farkas dalairól.²⁷

3.4. Nyomatott forrásokból gondosan összeállított, a zenével kapcsolatos életrajzi adatok sorakoznak a Bolyaiakról szóló tanulmányban. *Bolyai* Farkas (1775–1856) esetében hosszasan időz a színháznál, részletes képet fest zenei műveltségéről. Zeneelméletéből vett két kis idézettel szemlélteti a zene nevelő jellegéről vallott felfogását, teljesen mellőzi a zeneelméleti dolgozat érdembeli méltatását (Gulyás Károly helyett Gulyás Pálnak tulajdonította a dolgozat kiadását; I. 28.:225). *Bolyai* Jánosnál (1802–1860) a bécsi tartózkodásra helyezte a hangsúlyt, s az apa leveleiből vett idézetekkel színezte a zenei felkészülés idejét, a fiatal Bolyai zenei adottságait. A korrajzban vázolta olyan városok zenei képét is, ahol a Bolyaiak meg sem fordultak (pl. Bukarest, Jászvásár). A Bolyaiakról írottak forrása Abafáy Gusztáv dolgozata és Benkő Samu kötete.²⁸ A Lakatos-dolgozat érdeme, hogy szerzője kitért a zenének *Bolyai* Gergely (1826–1890) életében játszott szerepére is (I. 18.).

3.5. Néhány futó utalástól eltekintve, érdemben egyetlen alkalommal foglalkozott *Seprődi* János (1874–1923) munkásságával: az Almási Istvánnal és Benkő Andrással közösen írt kötet bevezetőjében jellemezte a zenetörténészt, akit egyébként Brassai és Bartalus István kezdeményezései folytatójának tekintett. Hangsúlyozta oknyomozó módszerének újszerűségét, számba vette Seprődinek Káldy Gyuláról, Drumár Jánosról, Fabó Bertalanról, Ábrányi Kornélról írott dolgozatait, értékelte a Kájoni-kódexről közölt monografikus tanulmányát és Bar-

tókról szóló, befejezetlenül maradt tanulmánya révén érzékeltette Seprődinek az új magyar zenéhez való pozitív viszonyulását (981.).

4. Kolozsvár

A város zenei életének bemutatására két sikon vállalkozott: a jelenkorit többkevesebb folytonossággal beszámolóit, kritikái tükrözték, a múltat intézmények fejlődésén keresztül tárta az olvasók elé.

4.1. A Kolozsvári Házi Zenekör

(1841–1870) történetében hangsúlyozta a zenekedvelő arisztokrata családok szerepét. Mind az előzmények, mind a negyvenes évek zenei életének megrajzolásában kiemelte a zenés színház szerepét [erről önálló kötetben is beszámolt (I. 22, I. 23.)]. A Zenekör vezetősége szerencsésen kapcsolta be a város zenei életének fellendítésébe az átutazó művészeket egy-egy hangverseny erejéig, sőt, néha maga hívott meg országos, vagy éppen európai hírű előadóművészeket. A rendszeres tevékenység biztosítására szabályzatot állítottak össze.

4.2. A Kolozsvári Zenetársaság

(1887–1918) történetének megírására először 1939-ben vállalkozott (130.), majd bővebb változatát a *Zenetudományi Írások* számára készítette el (1169.). Az előzményekből elsősorban a Házi Zenekör szerepét emelte ki. A második változatban gazdagabb a dokumentációs anyag, hatszorosára emelkedett a jegyzetapparátus és gyarapodott a közzétett fényképek, plakátok száma is. A Zenetársaság és Zenekonzervatórium viszonyának megrajzolása után az alapszabályok fontosabb pontjait tárgyalta, majd rátért a hangverseny-tevékenység ismertetésére, előadóművészeket, zeneműveket, műsorokat sorakoztatva fel.

Lakatos István könyvészetéből kiderül, hogy a negyvenes évek elején működött egy *Kolozsvári Zeneegylet* is (ennek elnöke is volt; 145, 164.).

4.3. Zeneiskolák

Kolozsvár zenei életének felvirágoztatásában lényeges szerepet vállaltak a zeneiskolák. Hosszú évtizedeken át az 1819-ben alapított Musicalis Egyesület intézménye/iskolája (1836 óta: Muzsikai Konzervatórium, 1919 után Kolozsvári Magyar Zenekonzervatórium) vállalta a színház és előadóművészet utánpótlásának megoldását. Történetével Lakatos István több alkalommal is foglalkozott. Megírta alapítását, nyomon követte tanárainak és növendékeinek fellépéseit, ünnepi hangversenyeit (különös tekintettel Kodály művészetének népszerűsítésére – 25, 31, 135, 142, 169, 213, 271.).

Rokonszenvvel figyelte a *Zenei elemi és középiskola*, illetőleg a *Zenei Líceum* Guttman Mihály irányította életét (617, 767.). Hűséges krónikása volt a *kolozsvári Magyar Zene- és Színművészeti Főiskola*, majd ezt követően a *Magyar Művészeti Intézet* zenei életének, a Nagy István-szervezte Bartók-sorozatnak, a Kodály-mise bemutatójának (365, 426, 383, 425, 432, 562.). Nem mellőzte a tanárok fellépéseit – Balogh Ferenc, Halmos György, Szabó Géza, Zsurka Péter és mások hangversenyeit (344, 386, 484, 519.). A *Gh. Dima Zeneművészeti Főisko-*

la életéről részletességgel tájékoztatta a város, illetőleg az ország zenekedvelő olvasóit (505, 506, 515, 553, 590, 630, 717, 860 stb.). Igaz, nem ő volt az egyetlen, aki figyelte a fiatalság zenei életét – Seprődi János, Gyalui Farkas, Kéki Béla és mások jó példával jártak előtte.²⁹ Külön kiemeljük a Ruzitska Lajos fogalmazásában ránk maradt kéziratos kötetet, mely a város zenei életének (s benne a zeneiskolának) több mint egy évszázados történetén vezeti át az olvasót.³⁰

Kéziratos munkái között találjuk a marosvásárhelyi Zeneiskola félszázados történetét is – két változatban (III 4.).³¹

4.4. A szimfonikus zenéről

szóló dolgozatának csak első fele készült el. A tanulmányban intézmények, együttesek szerint vette számba az anyagot: fele részben a színház, fele részben pedig a Zenekonzervatórium együttesének biztosított helyet, 1836 és 1880 között (1191.). Nem jutott el az összegezésig, de elszórt írásokban számos adatot vetett papírra a Farkas Ödön korabeli zenekonzervatóriumi hangversenyéletről, úgyszintén a két világháború között működő *Goldmark-zenekar*ról (1936–1941, 81, 86, 99, 167.), a *Filharmoniai Társaságról* (1941–1944; 160, 163, 193, 252, 254, 256, 261, 268, 274.), a *Kolozsvári Filharmonikusokról* (15, 17, 397, 437, 471.), valamint a második világháború utáni *Ardealul* elnevezésű (1946–1948) együttesről (350, 357, 360, 382, 414, 416, 436.). A negyvenes évek végén írt a két Opera zenekarából verbuvált, később *Transilvania* néven tevékenykedő együttesről (397, 437, 471.).

Kéziratai között található a *kamarazene* fejlődését bemutató százoldalas dolgozat, melynek kivonatos összegezését a *Zenetudományi Írások* egyik kötetének szánta, megjelenésére azonban már nem került sor. Ebben lényegében a Kolozsvári Zenetársaságra vonatkozó anyagot egészítette ki a két világháború közötti adalékokkal (III. 11.)

4.5. *A kolozsvári magyar zenés színpadról* önálló kötetben számol be (I. 23.). Az előzmények után egy-egy fejezetet szánt a Farkas utcai kőszínháznak, az első fennmaradt magyar operának (Ruzitska József: *Béla futása*), a 19. századnak, a bukaresti vendégjáték lezajlásának (1860-ban). A Janovics-éra (1905–1935), az operett és népszínmű térhódítása mellett az Állami Magyar Opera negyedszázados tevékenységének számbavételével zárul a kötet (1948–1973). A függelék majdnem 1200 mű bemutatójának/felújításának adatait és félszáznál több fényképet sorakoztat fel az olvasó előtt.

4.6. A város két jelenkori operája

A kolozsvári operaélet bontakozik ki hat évtizeden át a Román Opera és a Kolozsvári Opera (KO), illetve az Állami Magyar Opera (KÁMO) tevékenységéhez kapcsolódó írások sorából:

5. táblázat

Évek	Í r á s o k s z á m a			Összesen
	Román Opera	KO KÁMO	Elméleti írások	
1920–40	1	–	8	9
1940–44	–	6	18	24
1946–48	4	4	7	15
1948–78	13	29	31	73
é.n.	–	–	6 (kézirat)	6
Összesen:	18	39	70	127

4.7. *A Kolozsvári magyar muzikusok emlékvilágának szereplői* közül fennebb már szóltunk Ruzitska Györgyről, Brassai Sámuelről és Farkas Ödönről. *Déryné Széppataki Rózát* (1793–1872) azon az alapon tekintette kolozsvári muzikusnak – és illesztette be kötetébe –, hogy 1823 és 1827 között megszakítás nélkül szerződött tagja volt az itteni színháznak, s a kőszínházbeli előadásokról, szereplőkről személyes élményeken alapuló benyomásokat rögzített naplójában (I. 20.: 70–113.).

Bartalus Istvánt (1821–1899) szintén némi nemes lokálpatriotizmus révén sorolta a kolozsvári muzikusok közé. A bálványosváraljai református lelkipásztor fia középiskolai tanulmányaival párhuzamosan a kolozsvári Zenekonzervatórium növendéke, Ruzitskának kedvenc tanítványa, s az igazgató által vezetett zenekar tagja volt. A kis kötetbe Joseph Haydn életéből merített Bartalus-elbeszélést vett be (Káró-király, I. 20.: 24–25, ill. 138–177.).

5. Hangszertörténet

Lakatos István hegedűs lévén, hangszertörténeti kutatásaiban a *vonósokra* összpontosította figyelmét, s már a harmincas évek közepétől nyomon követte a hegedűvel kapcsolatos hangszertörténeti munkákat, a hangszerkészítő mesterekről szóló irodalmat, s be is számolt az 1935-ös varsói, s az 1957-es pozsonyi versenyekről (32, 91, 187, 291, 548.). Egyik hangszertörténeti dolgozatában leányával, Ardos Sándorné Lakatos Annamáriával a kolozsvári Történeti Múzeum hangszerállományát mutatta be 15, ill. 21 képpel (I. 21.).

A nyolcvanas évek közepén tette közzé másik hangszertörténeti dolgozatát, melyben futólag érinti az orgonaépítést (Kájoni, Bodor Péter, Wegenstein)³², a vonósokról szólva viszont harmincnál több romániai mestert sorakoztat fel (1194.).

6. Énekkari kultúra

A Romániai Magyar Dalosszövetséggel és a Kodály Zoltán művészetével való foglalatosság révén került kapcsolatba az énekkari tevékenységgel, és változó súllyal ugyan, de a hetvenes évek elejéig találunk írásaiban idevágó utalásokat. Helyesen értékelte az énekkarok szerepét a művelődési életben, de eltúlozta a velük szemben támasztott igényeket. Hangsúlyozta a Dalosszövetség szervezeti eredményeit, de bírálta műsorpolitikáját és észrevételeket fogalmazott meg ennek

javítására. Elképzelését azonban a szakirodalom csak részben találta elfogadhatónak. Szembetűnő például az énekkari irodalom egyik leggazdagabb szakaszának, a reneszánsznak a mellőzése, s az általa felsorolt szerzők között olyanokat is találunk, akiknek fontossága nem haladta meg a Dalosszövetség által népszerűsítettét, sőt, némelyek ismeretlenek a lexikográfiai irodalomban (44.).

Nagy István tevékenységére az 1938-as országos dalosversenyen figyelt fel és attól kezdve őszinte lelkesedéssel népszerűsítette művészetét. Egyik-másik fellépését az illető évad legszebb, legértékesebb zenei eseményének minősítette (124, 259, 333, 429, 432, 562.).

Más énekkarokról és karmesterekről is elismeréssel nyilatkozott: a Marianumeról és Kotsis M. Cecíliáról, a Református Teológiaieről és Benedek Kálmánról, a Református Leánygimnáziuméról és Sinkóné Czeglédy Emmáról, az Unitárius Kollégiuméról és Péterffy Istvánról, a nagyenyedi Tanítóképzőeről és Szabó Gézáról, a magyar főiskolásokéról és Domokos Pál Péterről, a kolozsvári római katolikus elemi iskolásokéról és Péter Lórándról, vagy a bukaresti pionírokéról és Stelian Olariuról (123, 137, 138, 168, 202, 209, 597.). Beszámolt vendégénekkarok szerepléséről is, például a Budapesti Egyetemi Énekkarról, a Budapesti Kamarakórusról, a Budapesti Gamma-kórusról, a szombathelyi Schola Cantorum Sabariensisről, akárcsak a marosvásárhelyi Állami Székely Népi Együttes kórusáról – Szalman Lóránttal és Birtalanné Fogarasy Judittal az élen (148, 214, 218, 262, 628, 703.).

7. Romániai magyar zeneszerzők

Két sorozatban rajzolta meg portréjukat, a *Grove*-lexikonban pedig a műfaj megkívánta rövidséggel számolt be erről a témáról. Ezt a feladatot mindhárom alkalommal Benkő Andrással megosztva oldotta meg:

Lakatos:

Demián Vilmos (560.)
Haják Károly (542.)
Jodál Gábor (559.)
Kozma Géza (563.)
László Árpád (540.)
Oláh Tibor (561.)

Benkő:

Mai zeneszerzőink = Utunk, 1956–1957.

Delly Szabó Géza = 1956/47. sz., 5.
Márkos Albert = 1956/38. sz., 2.

Romániai magyar zeneszerzők = Művelődés, 1970–1972.

Csire József (942.)
Demján Vilmos (929.)

Birtalan József = 1972/1. sz., 31.
Haják Károly = 1970/1. sz., 36.
Jodál Gábor = 1970/4. sz., 38.
Kozma Géza = 1970/3. sz., 37.
Kozma Mátyás = 1970/3. sz., 37.
Márkos Albert = 1970/8. sz., 25.
Szabó Csaba = 1971/1. sz., 18+43.
Szalay Miklós = 1970/7. sz., 33.

Grove-lexikon, 1980.

Benkő András (1171.)	(Almási István) ³³
Csiky Boldizsár (1174.)	(Angi István)
Demián Vilmos (1175.)	Jagamas János = IX. 462.
Jodál Gábor (1177.)	(Kallós Zoltán)
Junger Ervin (1178.)	László Ferenc = X. 502–503.
Márkos Albert (1179.)	(Szász Károly)
Szabó Csaba (1181.)	Szenik Ilona = XVIII. 493.
Terényi Ede (1182.)	
Zoltán Aladár (1183.)	

László Árpádról (1864–1960) írván hangsúlyozta, hogy Dvořák-tanítvány, Erkellemel és Liszttel való kapcsolatát, pedagógiai, előadóművészeti és zeneszerzői tevékenységét (díjazott *Consolations*), de megfélekedezett zenekritikusi szerepléséről, holott László Árpád már 1912-ben igen kedvezően nyilatkozott Bartók zongorajátékáról (540.).³⁴

Delly Szabó Gézáról (1883–1961) első alkalommal szerzői estje után írt. Meltatta operakísérletét, majd a második világháború után a Medgyessy-féle pályázaton díjazott *Békeszózatát* (10, 366, 353.).

Haják Károlynak (1886–1970) a Dalosszövetség által megjelentetett kórusműveivel találkozott (I. 9.).

Csiki Endrének (1888–1949) elsősorban zeneszerzői tevékenységét értékelte s kevésbé fontosnak tűnt számára zeneesztétikai írásainak sora (451.).

Kozma Géza (1902–1986) életrajzi adataiból arra következtetett, hogy állandó törekvése tudásának tökéletesítése. Zeneműveiből a székely népzene hangulatát érezte kiáradni (563.).

Tróznér Józsefről (1904–1985) és Chilf Miklósról (1905–1986) futólag nyilatkozott egy-egy hangverseny kapcsán. Az utóbbi, Enescu-díjas és Budapesten is kitüntetett szerzőnek a Grove-lexikonban is helye lett volna (526, 527.).

Jodál Gábort (1913–1989) első alkalommal kemény jelzőkkel illette (430.). Később kedvezőbb lett a kép, de első benyomása még mindig kísértette (559.). A hatvanas évek közepén elismerte zeneszerzői erényeit („Igazi hangszere a zenekar, ennek sokszínű nyelvén egyszerűen, de ötletesen, világosan tud beszélni [...] a Kodály-tanítványok egyik legjelesebb erdélyi képviselőjévé vált” – 760.).

Márkos Albertől (1914–1981) minden jelentős munkájának elhangzásakor közölt írást. „Ez az egyik legjobb koncert, amelyet a felszabadulás után hazánkban írtak” – olvassuk a *Hegedűverseny*ről (625.). „Márkos a legigényesebb műfajokban próbálja ki adottságait [...] Ez a *Szimfónia* ihletett, komoly tudású zeneszerző munkája és minőségi ugrást jelent Márkos Albert művészi pályafutásában [...] A három tétel – mint nagy boltozat átfogja az egész munkát és biztosítja monumentalitását” – írta a bemutató után (741.).

Oláh Tibor (sz. 1928) művészetében hagyománynak és újításnak szerencsés ötvöződését emelte ki [...eredeti tehetség, aki muzsikájában felhasználja a zenei múlt eredményeit, de szóhoz juttatja századunk hangszerelő technikáját is” – írta 1962-ben (663.)].

Zoltán Aladárnak (1929–1978) három műve kolozsvári elhangzását is lereagálta (*Korondi táncok*, *Első szimfónia*, *Kantáta*). Első szimfóniájában a mély humanista eszmék szolgálatába állított nagy zenekar ünnepi hangulatot áraszt, s Lakatos István szerint a mű Prokofjev, Sosztakovics, Bartók és Kodály alkotói eredményeinek egyéni felhasználásáról tanúskodik (656, 732.). Kantátájának hangvételtét tetszetősnek és meggyőzőnek találta (497.).

Csiky Boldizsárról (sz. 1937) a hatvanas évek második felében írt; *Szimfóniájának* meghallgatásakor úgy érezte, hogy az államvizsgadolgozatként benyújtott mű egyéni hangvétellő, nagy kortársak hatása ellenére komoly ígéret (847.).

8. Zsidók, szászok.

8.1. Lakatos István írásaiban szó esik romániai, magyarul is író zsidó zeneszerzőkről is. *Eisikovits* Miksárról (1908–1983) előbb közvetlen élmény alapján nyilatkozott (*Trióját* játszotta a Lakatos-együttes 1936-ban; 66.), később dalait és kórusait méltatta (430.).³⁵ Demján (Demján, családi nevén Fischer) Vilmost (sz. 1910) a két világháború között fedezte fel kamaramuzsikusként és a Goldmark-zenekar karmestereként. Fiatalkori és érett alkotásai alapján egyaránt „halkszavú, szerény zeneköltő”-nek érezte, aki a klasszikusok és romantikusok nyomdokain halad (376, 560, 929.). A fiatalabbak közül *Junger* Ervin (sz. 1931) színpadi műveire figyelt fel (*Találkozások*) (776.).

8.2. Az erdélyi szász zenekultúra képviselői közül Norbert *Petri* (1912–1978) színpadi művéről írt (*Doftána rózsái*; 952.). Ide számíthatjuk a nagyon fiatalon elhunyt Liszt- és Chopin-tanítvány, Karl *Filtsch* (1830–1945) – Lakatos Istvánnál: Filtsch Károly – csodagyermekéről írt tanulmányát (I. 18.: 56–66.); az 1957-es varsói zenei ünnepeken olvasta fel.

9. Román zenetörténet

Viszonylag korán jelentkezett a román zene iránti érdeklődése, ennek eredményeként született meg két önálló tanulmánya (I. 3., I. 4.) s ez az érdeklődés munkássága végéig megmaradt.

Gheorghe *Dima* (1847–1925) zeneszerzői, nevelői, szervezői munkásságáról egyaránt pozitívan vélekedett, s a nevét viselő intézmény tevékenységét is figyelemmel kísérte (505, 506, 508, 515, 553, 590, 717, 832, 839, 860.). Ciprian *Porumbescunak* (1853–1883) néhány munkáját emelte ki némi túlzással értékelésében (730.). Ion *Vidu* (1863–1931) muzsikájában a hazafias jelleget, magának Vidunak a kórusmozgalom szervezésében vállalt szerepét értékelte (818, 958.). Enescu mellett a századforduló legjelentősebb román zeneszerzőjének Dumitru/*Dimitrie Kiriacot* (1866–1928), a román zene egyik klasszikusát tekintette (538, 854.).

Írásaiban a leggyakrabban nyilvánvalóan George Enescu (1881–1955) szerepel; hozzá személyes ismeretség is fűzte első kolozsvári fellépése óta. Figyelemmel kísérte előadóművészetét (75, 113.), a róla szóló irodalmat (964.), a nevét viselő nemzetközi zenei ünnepeket és zenei versenyeket, ezekről be is számolt sajtóban, rádióban (635, 636, 775, 773.), felidézte a jeles művésszel való megismerkedését, hozzá fűződő emlékeit (1185.), születésének évfordulóin élőszóval

és írásban idézte a muzsikus alakját, esztétikai elveit, emberségét (529, 533, 632, 814, 920.). Zeneművei közül népszerűsítette *Szimfóniájának* bemutatott tételét, illetőleg *Első zenekari szvitjét* (896.)³⁶. Kimerítő dokumentáció alapján megírta Enescu budapesti hangversenyeinek történetét és ezt magyarul, románul összesen négy alkalommal közölte (841, I. 18.: 207–217.)

Gheorghe Cucut (1882–1932) a „nemzeti vokális iskola”, pontosabban a román énekkari kultúra elkötelezettjeként tartotta számon (665, 954.). Mihail Jora (1891–1971) művei közül balettjei foglalkoztatták; a *Vásártéren* címűt fordulópontnak érezte a román táncjáték történetében (585, 651, 830.). Ludovic Feldman (1893–1973) stílusa – bár a zeneszerző az idősebb nemzedékhez tartozott – vetekedett a fiatalabb alkotónemzedékével (pl. *Négy zenekari darabjában*, vagy *Gordonkaversenyében*; 797, 858.).

Zeno Vancea (1900–1990) „zenéje az erdélyi és bánáti román népzene fordulataiból indul ki [...], maga teremti a zenei anyagot a népzene szellemében” (651.). Külön értékeli Vancea munkáiban a zenekar korszerű alkalmazását (*Zenekari concerto*; 719.). Érdekes, és nehéz magyarázatot találni arra, hogy Vancea zene-történeti munkájáról teljesen megfeledkezett.³⁷

Alfred Mendelsohn (1910–1966) „egyszemélyben volt zeneszerző, esztéta, zenetudós és tanítómester. Mint zeneszerző az utóromantika mesterei közé tartozott” (881.). Elmarasztalta naturalista elemeiért (*Harap alb, Călin*), viszont értékelte vezérmotívumos-variációs technikáját és kitűnő hangszerelését (651, 729.).

A fiatalabb zeneszerzőnemzedék tagjai közül elsősorban Cornel Țăranu (sz. 1934) műveinek szentelt figyelmet. Kiemelte hangszerelő technikáját, újszerű harmóniavilágát, az állandó keresés-fejlődést kutató törekvését, és 1966-tól kezdve fenntartások nélkül elfogadta művészetét (*Zene vonósokra, Szekvenciák, Szimmetriák, Inkantációk*; 614, 697, 817, 844.).

Viszonylag korán vállalkozott a román zene fejlődésének összegezésére – önálló füzetben (I. 3.). Három fejezetet sorakoztat fel: az ó-, a közép- és az újkort. Nyugat-centrikus felfogása végigvonul az egész tanulmányon („A nyugat-európai műzene több évszázados fejlődését összesűrítve adja a román zenetörténet”). Végkövetkeztetésében úgy találta, hogy a „román zeneszerzést tapogatódzás és keresés jellemzi. Az erős nemzeti érzéstől áthatott zeneszerzőket az a vágy tüzeli, hogy nemzeti muzsikát teremtsenek.” Lakatos Istvánnak a román zenével kapcsolatos törekvéseit, munkálatait pozitívan értékelte a korabeli zenekritika, nevezetesen Kéki Béla, Eisikovits Miksa, Szöllősy András (IV. 22, 23, 27.).

10. Egyetemes zenetörténet

10.1. *Alkotók.* Az egyetemes zenetörténet kiemelkedő muzsikusként körvonalazódik munkásságában – Buxtehude-tól, Bachtól, Händeltől egészen Alban Bergig, Stravinskyig. A nagyon hosszú sorból a teljesség igénye nélkül emelünk ki alkotókat.

Zeneírói tevékenységének elején, kissé túlozva és a divatnak is engedve írt Johann Nepomuk *Hummel*ről (1778–1857). A zenetörténet nem igazolta azt a szerepet, melyet a muzsikusként tulajdonított („elfelejtett zseni” – 29, 97.).

Láttuk fennebb, hogyan viszonyult a két Haydnhoz. Hasonló részletességgel

foglalkozott Mozart és Beethoven művészetével, pontosabban: művészetük térhódításával. *Mozart* (1756–1791) művészete magyar, román és német nyelvű írásainak sorából bontakozik ki három és fél évtizeden át (1941–1976). Ezek között találunk könyvismertetéseket (Sebestyén Ede – 231.; Alfred Orel – 273., Lichtenberg Emil – 288.), hangverseny- vagy operaelőadás-krónikát (163, 196, 203, 403, 419, 791, 818, 842, 891.). Több alkalommal is tett közzé dolgozatokat Mozart művészetének kolozsvári (178.), erdélyi (179.), erdélyi és bánági elterjedéséről (180.) – ez utóbbit összefoglaló kötetében is (I. 18.: 84–97.). Népszerűsítő szándékkal közölte a Köchel-jegyzék magyarázatát (706.).

Ludwig van *Beethoven* (1770–1827) élete és művészete négy évtizeden át foglalkoztatta. Írásai között találunk két könyvismertetést (Bartha Dénes³⁸, Lichtenberg Emil – 151.), koncert-beszámolókat (257, 640.), különös tekintettel szimfonikus alkotásaira (806, 885.), közöttük is a *Kilencedikre* (422, 431, 680, 737.). Foglalkozott Beethoven művészetével (105, 608, 923, 991.), operájával, a *Fidelióval*, a kolozsvári Állami Magyar Opera előadásában (591.). Évfordulós cikkekben Beethoven emberi-művészi vonásait ecsetelte (558.). Négy alkalommal közölte kisebb-nagyobb módosításokkal a zeneszerző első [?] szerelmének, Jeanette von Honrathnak temesvári nyughelyéről szóló írását, magyar és német nyelven (547, 939, I. 18.: 98–106.).³⁹

Lakatos Istvánhoz közel állt a 19–20. századi zene is. Ebből az anyagból is kiemelünk néhány példát.

Franz *Schubert*ről (1797–1828) elsősorban recenziók formájában nyilatkozott; ismertette Alfred Orel két kötetét (247.), illetőleg a Meszlényi Róbertét (230.). Megfogalmazott néhány általános benyomást hangversenyek kapcsán (374, 375, 405.). Számon tartjuk egy korai évfordulós cikkét is, amelyben alig lép túl az életrajzi adatokon (88.), igaz, az alapvető Schubert-monográfiák később jelentek meg (Otto Erich Deutsch, Alfred Einstein, Erich Schenk és mások).

Giuseppe *Verdi*ről (1813–1901) először 1939-ben írt tanulmányt az életút és alkotóművészet összefoglalásával (144.). Halálának negyvenedik évfordulóján újabb tanulmány keretében művészetének erdélyi térhódítását mutatta be (183.), majd két évtized múltán ezt bővítette az egész országra érvényes kitekintéssel: operák és központok szerint csoportosítva az anyagot (I. 18.).⁴⁰ Amennyire részletezte a második világháború előtti számbavételt, annyira elhanyagolta az utána következő szakaszt. Verdi halálának hatvanadik évfordulóján művészetének az olasz forradalommal való kapcsolatára helyezte a hangsúlyt.⁴¹

Richard *Wagner* (1813–1883) nevével ritkábban találkozunk, zenetörténeti kötetéből is kimaradt (I. 18.). *Pourtales* munkájának ismertetése mellett (307.) két évfordulón a magyar zenéhez való viszonyulását vizsgálta (119.), olyan témát boncolgatott tehát, melyet előtte már mások is feldolgoztak.⁴² Wagner születésének másfélszázados évfordulója újabb alkalmat kínált a megemlékezésre, melynek keretében a zeneszerző életútját mutatta be, ám a művek szűkszavú és általános érintésén nem jutott túl (725.).

Johannes *Brahms*ről (1833–1897) szólt első tudományos igényű dolgozata (I. 1.). Megállapításainak és következtetéseinek igazolására igen nagy szolgálatot tehetek volna a kottapéldák – legalább egy-két mű tematikus és formai elemzése,

főleg ha összevetjük az ugyanabban az időben megjelent, Bartók kérésére írott Major Ervin-dolgozattal.⁴³ Négy év múlva változatlanul közölte újra e dolgot (I. 1.).

Termékenyebbnek bizonyult Brahmsnak Joachimmal szervezett erdélyi hangversenykörútjáról szóló beszámolója, a német nyelvűnek egy évvel későbbi újraközlésével (234.). Az erdélyi turné Kolozsvárhoz kapcsolódó mozzanatait külön is gyümölcsöztette, kétszer is. Ezt az utat elevenítette fel gyűjteményes kötetében is (1173, I. 18: 107–115.). Balassa Ottília könyvének ismertetése (188.), s további évfordulós cikkek, illetőleg Brahms-koncertek lereagálása teszi teljesebbé a témáról írottakat (723, 727, 1075, 1007.).

A későromantikából, illetőleg a modern zenébe való átmenet szakaszából Gustav Mahler (1860–1911) alakját idézte halálának negyedszázados, majd születésének centenáris, ezt követően pedig száztizéves évfordulóján – alkotóművészetéből dalait minősítve a legmaradandóbbaknak, legnépszerűbbeknek (54, 596, 924.).

Claude Debussy (1862–1918) hatását a romániai magyar zenében is többeknél fedezte fel (Jodál, Zoltán). Debussyt egyébként a francia szellem egyik utolérhetetlen kifejezőjének tartotta (683, 688, 945.).

Richard Strauss (1864–1949) művészetét a harmincas évektől kísérte figyelemmel, de kiesésekkel (27, 771.). A modern zene egyik legjelentősebb alkotóját látta benne, főleg munkásságának az első világháborúval záródó szakaszában. Romániai jelenlétét, szereplését is bemutatta, művészetének térhódítását, másokéhoz hasonlóan, önálló kötetében ismertette (793, I. 18: 196–206.).

Igor Stravinsky (1882–1971) neve szintén ritkán jelenik meg írásaiban; róla szóló első írása is meglehetősen késői (682.), tehát abból az időből való, amikor a zeneszerzővel kapcsolatos viták rég elültek, így problémamentesen köszönthette a nyolcvanéves mestert, aki szintén kimaradt az összegező kötetből. Korunk jelentős, olyan tehetséges alkotójának könyvelte el, aki „mindig érdekes, érthető és élvezetes élménnyel gazdagítja a hallgatót” (753, 765.).

10.2. Nemzeti iskolák

Az egyetemes zene másik területét a nemzeti iskolák képviselték. Természetesen itt sem vállalkozhatunk teljességre, mindössze a számottevőbb eredményeket érzékeltetjük.

Leggyakrabban az orosz-szovjet zenével foglalkozott, s ezt a korabeli szemlélet, valamint annak az anyagnak viszonylag kevésbé ismert volta magyarázza. (Volt egyetemi év, amikor az 5–6. szemeszter anyagát kizárólag az orosz zene képezte).

Mihail Glinkát (1804–1857) halálának évfordulóján idézte, s a cikk anyaga a helyi és a fővárosi sajtóban is megjelent (552.). Értékelését a zeneszerző két operájára és szimfonikus művére (*Ivan Szuszanyin, Ruszlán és Ludmilla, Kamarinszkaja*) alapozta (664.).

Az Ötök csoportjából ketten jelennek meg írásaiban: Alekszandr Borodin/*Borogyin* (1833–1887) és Modeszt *Muszorgszkij* (1839–1881). Az elsőről *Igor herceg* című operájának bemutatása és születésének hetvenedik évfordulója kapcsán szólt, s a vázlatos portréban monumentalitását, széles dallamívekben való építke-

zését, az orosz és a keleti folklór felhasználását tartotta fontosnak kiemelni (479, 554.). Muszorgszkijról születésének centenáriuma és Falk Géza könyvének ismertetése révén ejtett szót (133, 272.). A kolozsvári Állami Magyar Operában előadásra került *Szorocsinci vásárt* is méltatta, aláhúzva a fiatal együttes erényeit (461.). Utolsó évfordulós cikkében Muszorgszkij Debussyre és Ravelre gyakorolt erőteljes hatását emelte ki (755.).

Sokszor és rokonszenvvel írt Pjotr *Csajkovszkij*ről (1840–1893), akár évfordulós cikkben, akár hangversenykrónikában emlékezett (154, 443, 477, 808, 869.). Falk Géza Csajkovszkij-könyvéről sem feledkezett meg (173.).

A szovjet zenéről szólva három alkotó állott előtérben: Szergej *Prokofjev* (1891–1953), Dmitrij *Sosztakovics* (1906–1975) és Aram *Hacsaturján* (1903–1978). Prokofjevnek az 1948-as határozat kapcsán nyilvánosságra jutott önbírálatát elemezte (440.), majd születésének hetvenedik évfordulóján, módosítva korábbi véleményét, értékelt a teljes életművet (623.). Sosztakovicsról először Prokofjevvel együtt ejtett szót közvetlenül a második világháború után, s a szovjet zene két óriásának nevezte őket (356.). Kolozsvári muzsikuskor előtt ismertette VII. szimfóniáját s ezt az anyagot írásban is közzétette, később a *Gordonkaverseny* kolozsvári bemutatóját ünnepelte (381, 695.). Hacsaturján esetében művész és kora jellemzésére vállalkozott (733.).

A lengyel nemzeti iskolát írásban Fryderyk *Chopin* (1810–1849), Henry *Wienawski* (1835–1880) és Karol *Szymanowski* (1882–1937) képviselte. Chopinról korai versenyek kapcsán fogalmazott meg pozitív értékelést, s a hagyományápolás szép eredményeiről is elismeréssel nyilatkozott (36, 42, 94.).⁴⁴ Wienawskiról zenetörténeti kötetében közölt összegező írást, melyben a korabeli sajtó felhasználásával rajzolta meg 1866-os bukaresti és 1877-es erdélyi körútját. Ezt az anyagot lengyel nyelven is közzétette (I. 18.:191–195, ill. 564, 578.).⁴⁵ Korán felismerte Szymanowski jelentőségét, s nekrológiájában hangsúlyozta szerepét a modern lengyel zene megteremtésében. Közzétett egy Bartókkal kapcsolatos Szymanowski-adatot is (103, 919, 936, 979.).

A cseh, morva és szlovák zenéi iskolákból Bedřich *Smetana* (1824–1884), Antonin *Dvořák* (1841–1904), Jan *Bella* (1843–1936), Leos *Janáček* (1854–1928) és Eugen *Suchon* (sz. 1908) neve bukkan fel különböző alkalmakkor [ezen belül Smetana, Dvořák a cseh, Janáček a morva, Bella és Suchon a szlovák zenét képviselte (450, 486, 501, 534, 573, 631, 581.)]. Bella mint nagyzebeni evangélikus kántor, tanítóképzői, illetve gimnáziumi tanár és városi zeneigazgató végzett széleskörű munkát, s ezt Lakatos István egy szlovák zenetudományi folyóirat által is méltányolt színvonalon mutatta be (1187.).⁴⁶

Az északi iskolákat a norvég és a finn zene, illetőleg Edward *Grieg* (1843–1907) és Jan *Sibelius* (1865–1957) képviseli. A norvég zenéről korai írásaiban olvashatunk tájékoztató jellegű anyagot – két változatban is (143.). Grieg személyében a norvég iskola megalapozóját tisztelte, a kis formák lírai költőjének tartotta.⁴⁷ Sibeliust születésének hetvenötödik évfordulóján, később centenáriuma közzöntötte egyszerre három írásban, méltatta az emlékhangversenyt és a tiszteletére rendezett kiállítást (147, 836, 838.).⁴⁸

11. Kapcsolat zenekultúrák között

Legrészletesebben a román–magyar zenei kapcsolatokat mutatta be, önálló kis kötetben, kollégájával, Gheorghe Merişescuval.⁴⁹ A népzeneire való utalás után lényegében időrendben sorakoztatták fel a zenei kapcsolatok tanúságait a 16. századtól a 20. századig, pontosabban Bartók Béláig. Kivonatos formában ez az anyag a *Tribuna* hasábjain is megjelent, ugyancsak 1957-ben (I. 13.).⁵⁰ A szöveget képek, fakszimilék és kottapéldák gazdagítják (a füzetben). Ez a tanulmány egyike azoknak, amelyekben következetesen történik utalás a könyvészetre.

Két alkalommal foglalkozott az orosz–román zenei kapcsolatokkal. A tanulmányban elmaradtak nemcsak a kottapéldák, hanem a könyvészeti utalások is (441.). E kapcsolatok fontosabb láncszemeként Gavril Musicescunak pétervári neveltetését tekintette, a szerzeményekben jelentkező orosz hatás zenei érzékeltetése azonban elmaradt. A dolgozat a második világháború utáni szovjet előadóművészek szerepléseivel zárul.

A román–cseh, illetőleg a román–szlovák zenei kapcsolatok tanulmányozásához a Gh. Dima Zeneakadémia könyvtárában található cseh zeneszerzőktől származó kottákat is számba vette.⁵¹ Cseh zeneszerzőktől érkezett leveleiből is adott közre (993.). Összegezte Jan Leopold Bella munkásságát (1187.).

A román–lengyel kapcsolatok tárgyalása Lakatos István írásaiban mindössze a 16–17. századra szorítkozott: Bakfarkra és Alexandru Lăpuşneanura.⁵²

12. Előadások

Zenetörténeti cikkei nagyjából előadások formájában is elhangzottak 1919 és 1982 között, különböző rendezvények keretében (Marianum zeneiskolája, Zeneegylet, Piarista főgimnázium, Református Teológia, Iskolán Kívüli Bizottság rendezvényei, Zenei Szabad Líceum, Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság, Kolozsvári Stúdió, Romániai Zeneszerzők Szövetségének kolozsvári fiókja, Kolozsvári Egyetemiek Háza). Előadásainak színhelye leggyakrabban Kolozsvár volt, de előadott Budapesten, Bukarestben, Varsóban is. Volt esztendő, amikor négy-hat előadást is tartott (1961, 1966 – IV. 37, 38, 39, 88. stb.).

13. Főiskolai jegyzetei

kéziratban maradtak. Akkori viszonyok között öt-öt példányban gépeltek egy-egy jegyzet anyagát s ezt a könyvtárból kölcsönözték a hallgatók. E jegyzetekhez felhasználta írásainak, dolgozatainak anyagát is (117, 140, I. 2, I. 3. stb.).

A legterjedelmesebbet 1953-ban állította össze a IV. évesek számára: *Az erdélyi zene története a magyar zenetörténet tükrében*.⁵³ Tizenhét pontban vette számba és tárgyalta az anyagot, néha külön pontban emelve ki egy-egy műfaj, egy-egy intézmény, vagy zenealkotó szerepét. 1950-től 59-ig a Gh. Dima Zenekonzervatórium könyvtárában volt *A magyar zene történetének* 116 oldalas változata.

Az egyetemes zenéből a 19. század második felének német és francia zenéjét foglalta össze a II. évfolyam számára, 1959-ben.

A román zene történetét az 1953–54-es egyetemi évben vetette papírra, ennek egy kottapéldás változata is forgalomban volt, akárcsak az 1954–57-ben készült 117 oldalasé.

14. Levél-, fénykép-, plakátanyag

Forrásközlés értékűek a hozzá intézett, illetve a gyűjteményeiben található levelek (az általa írottak összegyűjtése ma még megoldatlan feladat). Leveleinek egy csoportját maga közölte írásaiban, másik csoportját átengedte másoknak. Az előbbi kategóriából így váltak közkinccsé Reményi Ede (238.), Erkel Ferenc (499.), Liszt (523, 657.), Glazunov, Greccsaninov, Cserepnin (961.), Prokofjev (I. 16.), Alban Berg (935, I. 17.), Bartók (500, IV. 116.), valamint cseh zeneszerzők levelei (993.).

A második csoportból Kodály, valamint a Lakatos-kvartett műsoranyagát gazdagító, egyes művekre vonatkozó francia, német, osztrák zeneszerzők leveleit, illetőleg azok részleteit ismerhették meg az olvasók. Román levelezési anyagából Breazul-levelek olvashatók a *Zenetudományi Írások* egyik kötetében (IV. 119.).

Hasonlóképpen forrásértékűek a gyűjteményéből közzétett (s ma már nagyobb-részt hozzáférhetetlen) fényképek, plakátok:

6. táblázat

Év	A munka címe	K é p a n y a g			Összesen
		Személyek	Plakátok	Egyéb	
1938	<i>A román zene fejlődéstörténete</i>	–	–	5	5
1957	<i>Román–magyar zenei kapcsolatok</i>	6	3	14	23
1971	<i>Zenetörténeti írások</i>	7	5	4	16
1973	<i>Musikinstrumente im Historischen Museum Klausenburg</i>	–	–	21	21
1973	<i>Kolozsvári magyar muzsikuskok emlékvilága</i>	5	–	1	6
1977	<i>A kolozsvári magyar zenés színpad</i>	17	29	9	55
1977	<i>Zenetudományi Írások</i>	5	–	1	6
1980	<i>Zenetudományi Írások</i>	22	29	6	57
	Összesen:	62	66	61	189

15. Kiállítások anyaga

Előbb Erdélyre, majd Romániára kiterjedő anyaggyűjtés eredményeként állottak össze az általa, vagy az ő közreműködésével is rendezett zenei kiállítások, melyek könyveket, kottákat, hangszereket, festményeket-rajzokat, képeket, plakátokat – nyomtatott és kéziratban maradt anyagot – öleltek fel. Ezek ma már szintén dokumentum jellegűek és beszédes tanúságai az itteni magyar, román és kisebb részben a szász zenekultúrának:

7. táblázat

A kiállítás éve, jellege	Tételek száma	
	Kézirat	Nyomtatás
1941 <i>Vegyes</i> – önálló •	–	238
1942 <i>Ua.</i>	–	247
1951 <i>Vegyes</i> – S. Toduțával és Șt. Mărcușsal	433	–
1959 <i>Haydn</i> – tanszék	–	106
1959 <i>Händel</i> – tanszék	–	80
1960 <i>Dima</i> – tanszék	–	105
Összesen:	433	776 = 1209

16. Zenei könyvészet

Feltételezhetően György Lajos és Ferenczi Miklós példája serkentette Lakatos Istvánt a könyvészeti adatok összegyűjtésére.⁵⁴ Először önálló füzetben tette közzé 212 tételét (I. 9.). Maga a szerző figyelmeztette olvasóit, hogy jegyzékéből kihagyta a könnyűzenét. Zavarólag hat Lakatos István közlésében az egyes nevek kétféle írásmódja (Bródi–Bródy, Mezei–Mezey). Vitatható egyik-másik cím besorolása (pl. Brahmsról szóló saját dolgozatát a zeneesztétika keretébe illesztette, Nemes Elemér vegyes, történelmi énekeket is tartalmazó *Dalosfüzete* a népzene csoportjába került). A címek közlésében nem ragaszkodott következetesen a címlaphoz. Mindezek ellenére nem vitatható füzetének úttörő jellege és tájékoztató szerepe.

Másik könyvészeti közleményében hét zeneszerző – Bródy Miklós, Csiki Endre, Delly Szabó Géza, Haják Károly, Kozma Géza, László Árpád és Privorszky Károly – műveit vette számba, összesen 113 tételben (190.).⁵⁵ Bár jelzi, hogy mellőzte a kórusműveket, ez vesztesége a munkának.

A Román Akadémia főmunkatársaként a kolozsvári akadémiai fiókkönyvtárak zenei anyagának számbavételén Benkő Andrással dolgozott. Ehhez járult a Gh. Dima Zeneművészeti Főiskola és az Állami Magyar Opera, valamint a Seprődi-hagyatékban az Egyetemi Könyvtárban levő része. A fél évtizedes munka (1956–1961) tekintélyes könyvészeti anyagot ölelt fel.⁵⁶

Aracsy Judit tanársegéd közreműködésével állította össze az *Utunk* (1946–1960), és önállóan a *Tribuna* (1957–1961) zenei anyagának jegyzékét (III. 7, III. 8.). Összegezve a könyvészeti adatgyűjtést és -közlést, valamint a kiállítások katalógusaiban szereplő tételeket, az alábbi gazdag kép tárul elénk:

8. táblázat

	Címek/tételek		
	Kézirat	Nyomtatás	Összesen
Önállóan (1941-1962)	515	810	1325
Aracsy Judittal	380	–	380
S.Toduțával és Șt. Mărcușsal	433	–	433
Benkő Andrással	1728	–	1728
A tanszékkel	–	291	291
Összesen:	3056	+ 1101	= 4157

17. Kiegészítés

Kisé szubjektív válogatásunk ellensúlyozására álljon itt egy betűrendben összeállított névsor azokról, akikkel Lakatos István foglalkozott írásaiban, de akik ebből az összefoglalásból kimaradtak (az előadóművészeket nem számítva): J. S. Bach (33, 177.), Bartay András (61.), Augustin Bena (626.), Hector Berlioz (152, 343.), Georges Bizet (120.), Nicolae Bretan (557, 911.), Anton Bruckner (69, 299.), Dietrich Buxtehude (107.), Alfredo Casella (95, 735, 950.), Leo Delibes (57.), Sabin Drăgoi (905.), Manuel de Falla (364.), Fáy András (72.), Friedrich Flotow (676.), César Franck (287.), Alekszandr Glazunov (50, 820.), George Gershwin (684.), Georg Friedrich Händel (33.), Arthur Honegger (687.), Hubay Jenő (115, 245, 246.), Káldy Gyula (128.), Hans Koessler (59.), Édouard Lalo (967.), Lavotta János (980.), Gian Francesco Malipiero (969.), Pietro Mascagni (738, 925.), Mosonyi Mihály (926.), Darius Milhaud (693.), Iacob Mureșianu (604.), Iuliu Mureșianu (550.), Jaques Offenbach (504, 903.), Giovanni Battista Pergolesi (70.), Giacomo Puccini (269), Jean-Philippe Rameau (783.), Maurice Ravel (121, 927.), Max Reger (52.), Theodor Rogalski (748.), Gioacchino Rossini (228, 666.), Jean-Jacques Rousseau (702.), Camille Saint-Saëns (45.), Robert Schumann (36, 38.), Szabados Béla (67.), Carl Maria von Weber (65.), Alexandru Zirra (772.).

18. Befejezés

A zenetörténész Lakatos István legerőteljesebb vonása az adatok határtalan tisztelete, szeretete volt. Ebből eredően fáradhatatlanul gyűjtött mindent, ami valamilyen úton-módon zenei múltunkról tanúskodott: kéziratos és nyomtatott dokumentumokat, könyveket és folyóiratokat, fényképeket és festményeket, rajzokat és szobrokat, műsorlapokat és füzeteket, emlékérmeket és belépti jegyeket, műjegyzéket és gyászjelentést, plakátokat és hangszereket, és sok-sok levelet, névjegykártyáig és emlékkönyvbe jegyzett sorokig. Így jutott el közvetlen környezetétől – amint maga írta – Kolozsvártól Erdélyig, majd az egyetemes zene birodalmáig.

Az összegyűjtött anyag új funkciót nyert: *feldolgozásában* a legváltozatosabb formát öltötte egyszerű népszerűsítő cikktől-kiállítástól tanulmányig, vagy önálló kötetig.

Az általa összegyűjtött anyag – saját írásaival, munkáival is gazdagodva – múzeumi mennyiségű, kis könyvtárnyi méretűvé gyarapodott. Ez ma már nem található a családi ház ódon hangulatú dolgozószobájában, de vigasztalásunkra szolgálhat: *mindaz, amit fontosnak, értékesnek tartott, közlései nyomán a romániai magyar zene közkincsévé lett.* Így vált Lakatos István a Brassai–Seprődi-iskola örökösévé, folytatójává.

Jegyzetek

Rövidítések jegyzéke

- AK=Akadémiai Kiadó
ÁMO=KÁMO
B=Bartók, Bartók Béla, ill. Béla Bartók
B-K=Bartók-Kodály
E, EF=Erkel, Erkel Ferenc
E, GE=Enescu, George Enescu
ETF=Dr. György Lajos (szerk.): *Erdélyi Tudományos Füzetek*, Kolozsvár
FE=EF
FL=LF
K, KZ=Kodály, Kodály Zoltán
KÁMO=Kolozsvári Állami Magyar Opera
KO=Kolozsvári Opera
L, LF=Liszt, Liszt Ferenc
NyIrK=Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények
RMIL=Balogh Edgár (főszerk.): *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, Kriterion, Bukarest.
RO=(kolozsvári) Román Opera
sz=szám
ZmK=Zeneműkiadó
Ztí=Benkő András (szerk.): *Zenetudományi Írások*, Kriterion, Bukarest, 1980.

1. Benkő András: *Lakatos István 1895–1989*. Erdélyi Múzeum, 1995/1–2. füzet, 85–86.

Lakatos István zenei munkásságának könyvészete kozzáférhető: L. I.: *Zenetörténeti írások*. Kriterion, Bukarest, 1971, 245–290, valamint Ztí, 310–317. (I. Nyomtatásban megjelent könyvek, önálló tanulmányok, különnyomatok. II. Gyűjteményes kötetekben, folyóiratokban, napilapokban megjelent cikkek, bírálatok, krónikák, könyvismertetések. III. Kéziratok. IV. Repertórium.) Gyakoribb utalások miatt a római szám nélküli hivatkozások a II. csoportra vonatkoznak, a többinél feltüntetjük a római számot is. Könyvészetnél feltüntetjük a római számot is. Könyvészetének III. része: *Művelődés*, 1995/6., 20–22. A hiányzó címekre külön utalunk.

2. Szabolcsi Bence: *Tinódi zenéje*. Zenei Szemle, 1929/1–2., 35–42.

3. Gombosi Ottó: *Bakfark Bálint élete és művei*. Musicologia Hungarica 2. (Szerk. Isoz Kálmán és Bartha Dénes.) Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1935.

4. Gombosi i. m. 1967-es kiadása; Benkő Dániel–Homolya István (közl.): *Bakfark Bálint: Opera omnia I–III*. ZmK, Budapest, 1976, 1979, 1982; Homolya István: *Bakfark*. ZmK, Budapest, 1982; Uő: *Egy új Bakfark-dokumentum kritikája*. A Hét, 1979/2., 6.; Gernot Nussbächer: *Vélemények Greff-Bakfark Bálint életrajzához*. A Hét, 1979/2., 7.; László Ferenc: *...és két megjegyzés*. Uo.

5. Egon Hajek: *König Lautenspieler*. J. F. Steinkopf, Stuttgart, 1942; Fajth Tibor: *Fejedelmek lantosa*, ZmK, Budapest, 1976; Farkas Ferenc: *Bakfark Bálint 3 lantfantáziája*, 1943. Kézirat; Uő: *Tinódi története Eger vár viadaláról*, 1952. Kézirat; Csíky Boldizsár: *Vitézi énekek*. Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, Bukarest, 1976; Terényi Ede: *Bakfark-szimfóniája: In memoriam Bakfark*. Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, Bukarest, 1978.

6. Konrad Paumann *Fundamentum organisandija* másfél századdal előzte meg a Dirutáét, az elsőség kérdése tehát elesik. Vö. Barlay Ö. Szabolcs idevágó tanulmányait: *Magyar Zene*, 1978/1., 3–34, 3., 298–313; 4., 335–360; 1979/1., 39–59. (Ez utóbbi Pernye Andrással.)
7. Szabolcsi Bence: *A magyar zene évszázadai*. I. köt., ZmK, Budapest, 1959., 118–132. Első közlése 1931-ből való, Valkai Bánk bánját György Lajos adta ki Kolozsvárt 1947-ben. Vö. RMIL, II köt., 139.
8. Csomasz Tóth Kálmán: *A XVI. század magyar dallamai*. Régi Magyar Dallamok Tára I., 1958, 708–710.
9. Vö. még Lakatos István: *Haydn művészete hazánkban*. Korunk, 1959, 1299–1307.
10. Vö. Romeo Ghircoiașiu: *Das Musikleben in Grosswardein (Oradea) im 18. Jahrhundert*. *Haydn Jahrbuch X.*, Wien-Eisenstadt, 1978; Uő: *Cultura muzicală românească în secolele XVIII-XIX*. Bukarest, 1992, 34–76. (kottapéldákkal, fizetésjegyzékekkel, műismertetésekkel).
11. Lakatos István (Viorel Cosmával): *60 de ani de la moartea lui Erkel*. *Muzica*, 1953/2., 54–56.
12. Lakatos István: *Erkel Ferenc – a magyar zeneművészet nagy úttörője*. Előre, 1953. jún. 16.
13. A Remény című, kézzel írott diáklapban.
14. Gyalui Farkas: *Liszt Ferenc Kolozsvárt*. *Budapesti Hírlap*, 1911. okt. 22.; Seprődi János: *Liszt Ferenc első kolozsvári látogatása*. Erdélyi Múzeum, 1911, 345–347.; Lakatos István figyelmen kívül hagyott két fontos korabeli forrásközlést: Vita Zsigmond a Gáspár-naplóból, Benkő András pedig a Gyulay-naplóból tett közzé feljegyzéseket (vö. *Magyar Zene*, 1961., 7–8., 153–163, ill. *Utunk*, 1962, 1., 2.)
15. Bárdos Lajos: *Liszt Ferenc, a jövő zenésze*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976, 126.
16. Gárdonyi Zoltán: *Die Ungarischen Stileigentümlichkeiten in den musikalischen Werken F. Liszts*. *Ungarische Bibliothek I. 16.*, Gruyter, Berlin, 1931.
17. Erdélyi Helikon, 1939, 289–290.
18. Világosság, 1949. jún. 19.
19. Erdélyi Helikon, 1939, 155–157, 222–223.
20. *Magyar Dal*, 1942/5., 13–14.
21. Énekszó, 1943/5., 1016.
22. Molnár Antal: *Az új magyar zene*. Révai, Budapest, 1926; Uő: *Kodály Zoltán. Népszerű Zenefüzetek 4.* (szerk. Molnár Antal) Somló Béla kiadása, Budapest, 1936.
23. Lakatos István: *Viski János*. Pásztortűz, 1941, 126.
24. Lakatos István: *Ruzitska György jelentősége az erdélyi magyar zene történetében*. *Keleti Újság*, 1940. jún. 8.
25. 1969-ből való a román nyelvű és év nélküli a német nyelvű (ez utóbbiban „mari-scher” a Ruzitska származására utaló jelző).
26. Az újabb Ady-megzenésítések számbavételében emelkedett a Farkas szerzemények száma. Vö. Fancsali János: *Könyvészeti adalékok Ady versek megzenésítéséhez*. In: *Ztí*, 298–305. Nem ismerjük pontosan Reinitz Béla Ady-dalainak dátumát.
27. Lajtha László: Reinitz Béla és Farkas Ödön Ady-dalai. In: Csáth Géza: *Éjszakai esztétizálás*. 1906–1912 zenei évadjai. ZmK, Budapest, 1971, 378–381
28. Abafáy Gusztáv: *Bolyai János nézetei a nyelvről, az irodalomról és a művészetekről*. NyIrK, 1960, 1–2., 15–35.; Benkő Samu: *Bolyai János vallomásai*. Kriterion, Bukarest, 1968, 25, 27, 208–211.
29. Brassai Sámuel: *A kolozsvári muzsikai Conservatorium jelen állapota*. Nemzeti

Társalkodó, 1840, 1., 1–3.; Seprődi János: *A kolozsvári magyar konzervatórium sorsa*. Keleti Újság, 1922. júl. 12.; Gyalui Farkas: *Farkas Ödön-émlékünnep a Kolozsvári Zene-konzervatóriumban*. Keleti Újság, 1931, 300.; Kéki Béla: *A Magyar Zenekonzervatórium hangversenye – zenei életünk ünnepi eseménye volt*. Keleti Újság, 1939, 22; Ruzitska Lajos: *A Kolozsvári Zenekonzervatórium és Ruzitska György*. In: Bartha Dénes–Szabolcsi Bence (szerk.): *Zenetudományi Tanulmányok*. I. köt., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953, 601–610.

30. Lakatos István–Ruzitska Lajos: *Kolozsvár 125 éves zenetörténete 1819–1944 között*. Kézirat, 1969.

31. Az első változat 90, a második 129 oldal.

32. Vö. Dávid István: *Műemlék orgonák Erdélyben*. Polis–Balassi, Kolozsvár–Budapest, 1996.

33. A zárójelben megadott szócikkek közlését nem engedélyezte a Romániai Zeneszerzők Szövetsége.

34. Vö. Székely Ellenzék, 1912. ápr. 23.; Székelyföld, 1922. febr. 25.

35. Lakatos István: *Dr. Eisikovits: Héber dalok és kórusok*. Friss Újság, 1937. dec. 18.

36. Lakatos István: *George Enescu emlékezete*. Igazság, 1960. nov. 4.; Uő: *Enescu-szimfónia-tétel bemutatója*. Igazság, 1966. okt. 13.; Uő. *Enescu*. Művelődés, 1970/7., 62.

37. Zeno Vancea: *Creăția muzicală românească. Sec. XIX–XX*. I–II. köt., Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din Republica Socialistă România. Bukarest, 1968.

38. Lakatos István: *Bartha Dénes: Beethoven*. Erdélyi Helikon, 1940, 177–178.

39. Forrásai között utal Gokler Antal dolgozatára is. Gokler dolgozata nyomtatásban is megjelent jóval Lakatos István közlése előtt (*Beethoven első szerelmének sírja*. Magyar Dalos Naptár, 1929, 149–159.).

40. L. Lakatos István: *Verdi művészetének útja hazánkban*. Korunk, 1963, 521–524.

41. Lakatos István: *Verdi, a forradalom zeneköltője*. Igazság, 1961. jan. 29.

42. L. többek között Haraszi Emil: *Wagner Richard és Magyarország*. Budapest, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Vállalata, 1916. Kereszty István: *Wagner hazánkban*. A zene, 1930; Eöszé László: *Wagner és Magyarország*. Muzsika, 1983/4., 21–23.

43. Major Ervin: *Fejezetek a magyar zene történetéből*. ZmK, Budapest, 1967, 82–88.

44. L. még Lakatos István: *Chopin-émlékhangverseny az Egyetemi Diákház dísztermében*. Világosság, 1949. nov. 1.

45. Az 1877-es erdélyi körút, voltaképpen lengyel–magyar kapcsolat.

46. Jan Bella azonos a magyar szakirodalomban emlegetett Bella János Lipóttal, aki egyébként Haynald-díjas muzsikus volt. Vö. *Zenetudományi Tanulmányok*. VII. köt., 477.

47. Lakatos István: *Grieg, a norvég nemzeti zene megalapozója*. Igazság, 1957. nov. 13.

48. Lakatos István: *Sibeliusz-kiállítás Kolozsváron*. Igazság, 1965. nov. 23.

49. Lakatos István gyűjtötte az anyagot, Merişescu fogalmazta a tanulmányt román nyelven (párhuzamosan jelent meg a kettő), és Dáné Tiborné Nagy Márta fordította magyarra.

50. A román–magyar népzenei kapcsolatokat részletesebben és szakszerűbben tárgyalja a zenetudomány. L. Bartók Béla: *Népzene és a szomszéd népek népzeneje*. Népszerű zenefüzetek 3. (szerk. Molnár Antal). Somló Béla kiadása, Budapest, é. n. [1934]; Vargyas Lajos: *Román–magyar kapcsolatok a népzeneben*. In: *Románok és magyarok*. A Teleki Pál Tudományos Intézet Évkönyve. II. köt. (szerk. Deér József és Gáldi László.), Budapest, 1944, 530–584.; Szenik Ilona: *A magyar népzene, a román népzene és a*

román–magyar népzenei kölcsönhatás. Főiskolai jegyzet, 1959–60; Almási István: *Román–magyar népzenei kapcsolatok kutatása*. Korunk, 1965, 1460–1462.

51. Összesen 20 tételt tartalmaz, gondosan jelezve, hogy melyik mű származik a kolozsvári Házi Zenekör, illetőleg a kolozsvári Zenekonzervatórium könyvtárából, így voltaképpen cseh–magyar zenei kapcsolatról szólhatunk.

52. A történelmi tények figyelmen kívül hagyásával a cím torzít; itt erdélyi–moldvai–lengyel kapcsolatról lehet szó.

53. Kottapéldák nélkül, 99 (43 sorosan) gépelt oldal, könyvtári jelzet nélkül; a jegyzeteket ugyanis akkoriban a Gh. Dima Konzervatórium könyvtára csak letétbe vette át az oktatóktól.

54. György Lajos: *A romániai magyar időszaki sajtó öt esztendeje 1919–1923*. Kolozsvár, 1925; Ferenczi Miklós: *Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája* című közleménysorozata az ETF 14, 18, 21, 31, 38, 52, 64, 70. számában. Vö. RMIL, I. köt., 572–573, II. köt., 139.

55. Ha indokoltnak vesszük Veress Sándornak és Viski Jánosnak, mint eltávozottaknak, a jegyzékéből való kimaradását/kihagyását, kevésbé áll ez azokra, akiket más forrásokból ismerünk, mint például András Ede, Borsay Samu, az Enescu-díjas Chifl Miklós, Fövenyessy Bertalan, Hoffmann Ferenc, Metz Albert, Molnár Károly, Nemes Elemér, Riszner Ida, Pogatschnigg Guido, Tárca Bertalan, Teleki Ádám, Tróznér József, Veress Gábor, Vitek Károly.

56. L. az 1. jegyzetben idézett tanulmány 1. számú táblázatát.